

CÉSAR EMILIO MANGIATERRA *

Slováci v Argentíne: viacero údajov a niekoľko otázok

MANGIATERRA, C. E.: Slovaks in Argentina: More data and a few questions. *Slavica Slovaca*, 58, 2023, No 3, pp. 476-483 (Bratislava).

From the last quarter of the 19th century until the period before the Second World War, the societies that inhabited the territories that today correspond mainly to Slovakia and the Czech Republic were one of the main senders of overseas migrants. In correlation with this, Argentina was one of the largest recipients of such migratory waves. Therefore, the permanent and systematic presence of Slovaks and Czechs and their descendants in Argentina can be understood primarily as a migratory phenomenon. Individuals who identify themselves as Slovaks, Czechs or Czechoslovaks, or their descendants, form collectives with certain specific characteristics, which, however, correspond to the general characteristics that can be attributed to the so-called 'great immigration'. One step towards understanding the profile and dynamics of the presence of Slovaks and Czechs in Argentina and the collectives that followed them is to understand the dimensions of such a massive immigration process and its social, historical, and ideological framework.

This paper aims to provide basic data that will contribute to this understanding. For this purpose, the general Argentine census, and statistical data on transoceanic immigration to that country and the regulatory, political, and ideological frameworks are presented, always considering the communities of interest and their sending and receiving states. In a parallel and complementary way, we present the questions that emerge from these data and that are related to the guiding questions of the research project that convenes us and that are proposed for future research work.

Immigration, Argentina, Settlement, Ideology, Legal framework

Úvod

Od poslednej štvrtiny 19. storočia až do obdobia pred druhou svetovou vojnou boli spoločnosti, ktoré obývali územia dnes zodpovedajúce najmä Slovenskej a Českej republike, jednými z hlavných vysielateľov zaoceánskych migrantov. V korelácii s tým bola Argentína jedným z najväčších príjemcov takýchto migračných vln. Trvalú a systematickú prítomnosť Slovákov a Čechov a ich potomkov v Argentíne preto možno chápať predovšetkým ako migračný fenomén. Jednotlivci, ktorí sa identifikujú ako Slováci, Česi alebo tiež ako Čechoslováci a ich potomkovia, tvoria kolektívy s určitými špecifickými vlastnosťami, pre ktoré však platí spoločná danosť, ktorá do veľkej miery súvisí s tzv. „veľkou imigráciou“. Jedným z krokov pre pochopenie profilu a dynamiky prítomnosti Slovákov a Čechov v Argentíne a spoločenstiev, ktoré ich nasledovali, je potrebné pochopiť rozmer takéhoto masívneho imigračného procesu a jeho sociálneho, historického a ideologického rámca.

Cieľom tohto príspevku je poskytnúť základné údaje, ktoré prispievajú k tomuto chápaniu. Na tento účel používame najmä všeobecné argentínske sčítania ľudu a štatistické údaje o transoce-

* César Emilio Mangiaterra, Asociación cultural eslovaca en la República Argentina, José Mármol 629, C1236 ABE, Buenos Aires, Argentina, cesar.mangiaterra@gmail.com.

ánskej imigrácii do tejto krajiny a tiež regulačné, politické a ideologické rámce s prihliadnutím na komunity, ktorými sa zaoberáme, a ich vysielajúce a prijímajúce štáty. Paralelne uvedieme aj doplnujúce súvislosti, ktoré z týchto údajov vyplývajú a ktoré sa vzťahujú na otázky výskumného projektu, ktorých cieľom je navrhnúť aj východiská pre budúcu výskumnú prácu.

1. Protagonisti „veľkej imigrácie“

Kolektívy jednotlivcov, ktorí sa pokladajú za Čechov, Slovákov, Čechoslovákov a ich potomkov, a tiež ich príbuzní žijúci v Argentíne, sú v kontexte prítomnej práce označovaní ako „Čechoslováci“ aj napriek tomu, že toto označenie u čitateľa môže vyvolávať nielen zovšeobecnenia, ale aj nepresnosti.

Česko-slovenské združenie v meste Presidencia Roque Sáenz Peña v provincii Chaco v Argentíne v roku 2017 oslávilo 100. výročie svojho vzniku. Slovenský kultúrny spolok v Argentíne so sídlom v Buenos Aires to čaká v roku 2026. V tom istom roku oslávi 70. výročie svojho založenia aj Slovensko-argentínsky klub Berisso.

Portál La migrace¹ uvádza zoznam približne šesťdesiatich československých inštitúcií v Argentíne. Vyplýva z neho, že väčšina československých inštitúcií bola založená v rokoch 1914 až 1940. Tri inštitúcie uvedené v predchádzajúcom odseku však majú tri súběžné charakteristiky: vznikli v prvej tretine 20. storočia, sú najstaršie z aktívnych inštitúcií a majú najväčší počet členov a spolupracovníkov. Sice niektoré z inštitúcií, ktoré združujú Čechoslovákov, vznikli už pred vyššie uvedenými združeniami, ale väčšina z nich zanikla alebo sa zlúčila s inými. Existujú aj inštitúcie, ktoré vznikli nedávno, alebo môžu mať aj iných členov. Tri vyššie uvedené sú však tie, ktoré majú dlhú a nepretržitú inštitucionálnu históriu a vykazujú aj pravidelnú činnosť.

Uvádzané údaje slúžia najmä na ilustráciu alebo podporu nasledujúcej hypotézy, ktorá vychádza z toho, že systematická a trvalá prítomnosť Čechoslovákov v Argentíne sa začala so vznikom fenoménu známeho ako „veľká imigrácia“. História, súčasnosť a odkaz československých komunit v Argentíne má mnoho spoločných znakov, ktoré sú blízke aj iným skupinám prisťahovalcov. Potvrdzujú to údaje, ktoré uvádzame v tejto práci. Budeme si však tiež klásť aj ďalšie otázky, v ktorých pramene aj špecifiká česko-slovenskej imigrácie do Argentíny.

2. Veľkosti, proporcie a vlastnosti

Na zobrazenie veľkosti zaoceánskej imigrácie do Argentínskej republiky slúžia nasledujúce tabuľky:

Obdobia	Imigračné saldo (len zámorie), v tisícoch
1857–1860	11
1861–1870	77
1871–1880	85
1881–1890	638
1891–1900	320
1901–1910	1120

¹ LaMigrace. Argentína: Argentínska republika. Dostupné na: <https://lamigrace.ff.cuni.cz/es/argentina-2/> [23. 2. 2023]

1911–1920	269
1921–1930	878
1931–1940	73
1941–1950	386
1951–1960	316
1961–1965	206

Tabuľka 1: Imigračné saldo, len zahraničné prisťahovalectvo zo zámoria, 1857–1965 Zdroj: INDEC²

Možno konštatovať, že hoci zaoceánska imigrácia sa významnejšie začala najmä v posledných dvadsiatich rokoch 19. storočia, kulminovala v prvej tretine 20. storočia, pričom svoj vrchol dosiahla v období rokov 1901–1910 s prerušením, ktorý súvisí s prvou svetovou vojnou. Potom táto imigrácia postupne klesala. Klesajúci trend sa už v ďalšom období nemenil.

Rok sčítania ľudu	Celkový počet zahraničných obyvateľov (A)	Cudzinci z nesusedných krajín (B)	% B z A	Cudzinci zo susedných krajín (C)	% C z A
1869	210,330	168,970	80.34%	41,360	19.66%
1895	1,006,838	890,946	88.49%	115,892	11.51%
1914	2,391,170	2,184,469	91.36%	206,701	8.64%
1947	2,435,927	2,122,663	87.14%	313,264	12.86%
1960	2,604,447	2,137,187	82.06%	467,260	17.94%
1970	2,210,400	1,676,550	75.85%	533,850	24.15%
1980	1,911,720	1,149,731	60.14%	761,989	39.86%
1991	1,644,399	811,032	49.32%	833,367	50.68%

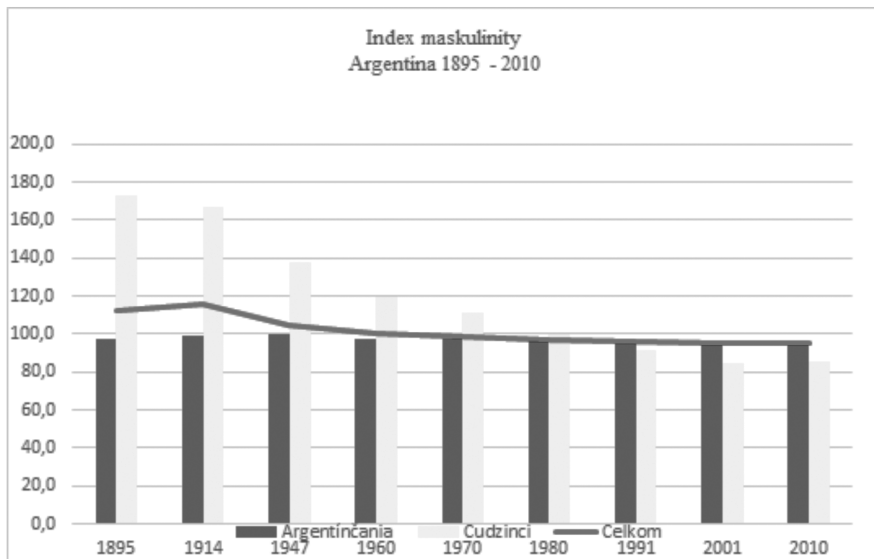
² Indec. Instituto Nacional de Estadística y Censos de la República Argentina. Dostupné na: <https://www.indec.gob.ar/> [14. 3. 2023]

2001	1,619,456	608,695	37.59%	1,010,761	62.41%
2010	1,805,957	403,389	22.34%	1,402,568	77.66%

Tabuľka 2. Zahraničné obyvateľstvo z nehraničných a hraničných krajín 1869–2010
Zdroj: INDEC³

Z údajov v tabuľke č. 2 vidíme, že objem transoceánskej imigrácie v pomere k imigrácii zo susedných krajín bol až do 60. rokov 20. storočia mimoriadne veľký. Následne, bez generačnej výmeny, sa váha prisťahovalctva z iných ako cezhraničných susediacich oblastí postupne znižovala. Tento trend sa už nezmenil.

V grafe č. 1 je znázornený jeden zo základných údajov, ktorý je potrebné zohľadniť pri charakteristike populácie, a to index maskulinity:

Zdroj: INDEC⁴

Je evidentné, že prisťahovalctvo do Argentíny od konca 19. storočia až do 70. rokov 20. storočia bolo výrazne mužské. Tento trend sa s neobnovením generácií opäť obrátil. Od roku 1970 bolo prisťahovalctvo do Argentíny prevažne zo susedných krajín a prevažovala ženská migrácia.

Podľa sociológa Gina Germaniho vplyv prisťahovalctva na argentínsku spoločnosť nemá vo svete obdobu, a to ani v Spojených štátoch. Hoci v Spojených štátoch bol počet prisťahovalcov väčší, pokiaľ ide o podiel na prírastku obyvateľstva, argentínsky príklad je extrémny. Ak berieme do úvahy obdobie 1840–1940, počet obyvateľov USA sa zvýšil štyrikrát za pri-

³ Indec. Instituto Nacional de Estadística y Censos de la República Argentina. Dostupné na: <https://www.indec.gob.ar/> [14. 3. 2023]

⁴ Indec. Instituto Nacional de Estadística y Censos de la República Argentina. Dostupné na: <https://www.indec.gob.ar/> [14. 3. 2023]

bližne osemdesiat rokov. Počet obyvateľov Argentíny sa v období rokov 1869 až 1960 zvýšil dvanásťkrát. Brazília, ďalší príjemca imigrácie, vzrástla len šesťkrát. Odhaduje sa, že bez prisťahovalectva by Argentína mala v roku 1940 približne 6 100 000 obyvateľov namiesto viac ako 13 000 000, ktoré v skutočnosti mala.⁵

Je potrebné zväziť ďalšie informácie z rovnakého zdroja a týkajú sa podielu Talianov a Španielov na migračnom salde v rokoch 1857 až 1958, ktorý nikdy nebol nižší ako 68 %, pričom v rokoch 1857 až 1860 dosiahol 99 %. Ďalší údaj hovorí o tom, že v období rokov 1869 až 1970 tvorili dospelí vo veku od 20 do 60 rokov približne 65 % prisťahovaleckej populácie.

Môžeme teda charakterizovať imigračnú vlnu, v rámci ktorej Slováci a Česi začali svoju prítomnosť v Argentíne, ako

- masívnu a pre osídlenie krajiny zásadnú,
- s prevažujúcim mužským pohlavím v produktívnom veku, čo poskytovalo prácu pre spoločnosť, ktorá si ju vyžadovala;
- výraznú prevahu prisťahovalcov z Talianska a Španielska, pričom prisťahovalci iného pôvodu predstavovali menšinu.

Od polovice 20. storočia nedošlo ku generačnej výmene.

3. „Vládnuť znamená zaľudniť“

V roku 1810 obyvatelia španielskej kolónie, ktorou je dnešná Argentína, povstali proti španielskej nadvláde. Po vojnách, ktoré viedli najmä criollos – ľudia, ktorí boli v koloniálnom období (od 16. do začiatku 19. storočia) európskeho pôvodu, ale narodili sa na americkom kontinente – vyvrcholil proces osamostatnenia sa v roku 1816 vyhlásením nezávislosti. Po vnútorných bojoch medzi provinciami a prístavom Buenos Aires vyhlásila Argentínska federácia v roku 1853 svoju ústavu. Buenos Aires sa k federácii pripojilo až v roku 1880. Vtedy už bola Argentína štátom, územím (s nejasnými hranicami) a dokonca mala aj hrdinov. Nemala však obyvateľstvo.

Ideologický rámec Argentíny v druhej polovici 19. storočia vychádzal z Germaniho: „Prisťahovalectvo bolo výsledkom vedomého úsilia elít, ktoré riadili organizáciu krajiny s cieľom nahradiť jej starú štruktúru, zdedenú z koloniálnej spoločnosti, spoločenskou štruktúrou inšpirovanou modelmi najvyspelejších krajín Západu. (...) Hlavným explicitným cieľom prisťahovalectva bolo nielen „zaľudniť púšť“, poskytnúť obyvateľov pre obrovské územie, ktoré zostávalo do značnej miery neobývané alebo malo len veľmi nízku hustotu obyvateľstva, ale predovšetkým podstatne zmeniť zloženie jeho obyvateľstva; a v podstate aj ostatné aspekty plánu boli zamerané na rovnaký cieľ: vzdelávanie a rozširovanie a modernizácia hospodárstva.“⁶

Bolo sformulované niečo, čo by sa dalo nazvať skutočným plánom založeným na troch pilieroch:

- 1) masové prisťahovalectvo;
- 2) všeobecné a povinné vzdelávanie a
- 3) dovoz kapitálu a rozvoj moderných foriem výroby (s vytvorením poľnohospodárstva, živočíšnej výroby, priemyslu a s vybudovaním primeranej dopravnej siete).

⁵ Germani, G.: La inmigración masiva y su papel en la modernización del país. In: Política y sociedad en una época de transición. Buenos Aires: Paidós, 1962, s. 239-299.

⁶ Germani, G.: La inmigración masiva y su papel en la modernización del país. In Germani, G.: Política y sociedad en una época de transición. Buenos Aires: Paidós, 1962, s. 241.

Idey najdôležitejších členov dobových argentínskych elit:

- Juan Bautista Alberdi,⁷ Argentína (1810–1884), v roku 1852 vydal knihu „Základy a východiská politickej organizácie Argentínskej republiky“, ktorej text predstavuje intelektuálny základ ústavy Argentínskej republiky.
 - „Spojené štáty sú takým vyspelým národom, pretože sú a boli neustále zložené z európskych prvkov. Vo všetkých dobách prijímali veľmi hojné prisťahovalectvo z Európy.“⁸
 - „Vládnúť znamená osídliť.“⁹
- Domingo Faustino Sarmiento,¹⁰ Argentína (1811-1888), v roku 1845 vydal knihu „Civilizácia a barbarstvo. Život Juana Facunda Quirogu. Geografický aspekt, zvyky a prostredie Argentínskej republiky“. V rokoch 1868 až 1874 bol prezidentom Argentínskej republiky. Je považovaný za „otca argentínskeho školstva“.
 - „...v deň, keď bude v celej Európe známe, že strašná príšera, ktorá teraz pustoší republiku a denne kričí: ‚Smrť cudzincom!‘ zmizla, v ten deň pracovití prisťahovalci z Európy masovo odídu do Ria de la Plata; nová vláda sa postará o jeho rozdelenie po provinciách...“¹¹

Táto atmosféra sa odrazila aj v právnej oblasti, napríklad:

- Ústava Argentínskej federácie, 1853:¹² „PREAMBULA: My, zástupcovia ľudu argentínskeho národa, zhromaždení na Všeobecnom ústavodarnom zhromaždení (...) pre nás, pre naše potomstvo a pre všetkých ľudí na svete, ktorí chcú žiť na argentínskej pôde: dovoľávajúc sa ochrany Boha, zdroja všetkého rozumu a spravodlivosti: nariaďujeme, vyhlasujeme a ustanovujeme túto ústavu pre argentínsky národ.“¹³
 - Čl. 25: „Federálna vláda podporuje európske prisťahovalectvo a nesmie obmedzovať, limitovať ani ukladať žiadne dane na vstup cudzincov na argentínske územie, ktorých cieľom je obrábať pôdu, zlepšovať priemysel a zavádzať a vyučovať vedu a umenie.“¹⁴
- Zákon o prisťahovalectve a kolonizácii č. 817 z roku 1876:¹⁵
 - „KAPITOLA PRVÁ – Úrad pre prisťahovalectvo – Článok 1. Zriaduje sa Vfvnútra.“¹⁶
 - „KAPITOLA DRUHÁ – Imigrační úradníci v zahraničí – Článok 4. Výkonná moc môže vymenovať osobitných agentov vo všetkých častiach Európy alebo Ameriky, ktoré považuje za vhodné, s cieľom podporovať prisťahovalectvo do Argentínskej republiky. Personálne obsadenie týchto zamestnancov sa stanoví zákonom o rozpočte.“¹⁷

⁷ Alberdi, J. B.: Bases y puntos de partida para la organización política de la República Argentina. Buenos Aires: La cultura Argentina, 1852. 317 p. Dostupné na: https://www.cervantesvirtual.com/obra-visor/bases-y-puntos-de-partida-para-la-organizacion-politica-de-la-republica-argentina--0/html/ff3a8800-82b1-11df-acc7-002185ce6064_8.html

⁸ Alberdi, J. B.: Bases y puntos de partida para la organización política de la República Argentina, c. d., s. 261.

⁹ Alberdi, J. B.: Bases y puntos de partida para la organización política de la República Argentina, c. d., s. 44.

¹⁰ Sarmiento, D. F.: Facundo o Civilización y Barbarie. Buenos Aires: Biblioteca del Congreso de la Nación, 2018 (orig. 1845). 370 s.

¹¹ Sarmiento, D. F.: Facundo o Civilización y Barbarie, c. d., s. 40.

¹² Constitución de la Nación Argentina. Buenos Aires: Biblioteca del Congreso de la Nación, 1853. 24 s.

¹³ Constitución de la Nación Argentina, s. 1.

¹⁴ Constitución de la Nación Argentina, s. 8.

¹⁵ Ley No 817/1876. Dostupné na: https://www.fhuc.unl.edu.ar/portalgringo/crear/gringa/interactivo/FOMENTO_DE_LA_INMIGRACION.pdf

¹⁶ Ley No 817/1876, c. d.

¹⁷ Ley No 817/1876, c. d.

- „KAPITOLA TRETIA – Imigračné komisie. – Článok 8. Právomoci a povinnosti prisťahovaleckých komisií sú nasledovné: 1. prijímať, ubytovávať, umiestňovať a premiestňovať prisťahovalcov z jedného miesta na druhé z tých, ktoré podliehajú ich jurisdikcii; 2. aktívne podporovať prisťahovalectvo na svoje príslušné územia, vysvetľovať povahu priemyslu, ktorý tam vznikol alebo môže vzniknúť, cenu miezd, priaznivost' podnebia a iné výhody, ktoré ponúkajú;“¹⁸

Argentína robila všetko pre to, aby prilákala európskych prisťahovalcov. Umiestňovala ich do neobývaných oblastí, aby potvrdila existenciu štátu. Pridelovala im pôdu, začleňovala ich do pracovného trhu, poskytovala im nový domov. Deti prisťahovalcov začali spievať argentínsku hymnu pri všetkých štátnych sviatkoch, pri ktorých sa pripomínali vojenské činy hrdinov nezávislosti. Každé ráno spievali hymnu tvárou k štátnej vlajke. Vo všetkých školách nosili biele rovnosťaty, aby sa zjednotil ich vzhl'ad a stierali sa akékoľvek rozdiely. V španielčine sa učili byť občanmi Argentíny a žiť s deťmi všetkých ostatných prisťahovalcov z celého sveta.

V Argentíne oficiálne neexistuje pojem *národnostná menšina*. Pojmy *národnost'* a *občianstvo* sa stotožňujú. Keď hovoríme o Slovákoch, Čechoch, Talianoch, Albánoch, Sýrčanoch, Nemcoch, Maďaroch atď., hovoríme preto o *koľektívoch / komunitách*.

V tomto období bola Argentína obrovským „výrobným nástrojom“, ktorý využíval prisťahovalcov ako „surovinu“, ponechával si ich potomstvo a „vypľúval“ argentínskych občanov, čím vytváral nový národ.

V mnohých prípadoch tak prisťahovalci nepovažujú svoje deti za osoby rovnakej národnosti. Sú poslednými svojho druhu, poslednou stopou prítomnosti prisťahovalectva.

4. Otázky namiesto záveru:

Vychádzajúc z toho, že Argentína vytvorila štruktúru, ktorá konkurovala iným krajinám v náboře prisťahovalcov najmä zo strednej Európy, vznikajú otázky: Kto a akí boli a aké úlohy zohrávali aktéri, ktorí podnecovali alebo ovplyvňovali migrantov, aby sa rozhodli imigrovať?

V príbehu imigranta a jeho dedičstva vzniká otázka, pokiaľ ide o skutočný obraz, pokiaľ je to sebanímanie, do akej miery je to oral history, či ide len o byrokratické údaje o rôznych osobných aspektoch každého prisťahovalca: povolanie, vzdelanie, národnost'? Inými slovami: Kto boli títo migranti?

Ako imigrant odchádzajúci z mnohonárodnostného a často rekonfigurujúceho sa štátu, stal sa súčasťou „jedného národa, v jednom štáte, na jednom území“ a tiež ako imigrant vnímal a prijímal právny kontext argentínskeho štátu? Ako prebiehal prechod z domovského práva na argentínske národné právo?

Aký mal prisťahovalec skutočný vzťah a ako vnímal tento vzťah k argentínskej spoločnosti, ktorej sa stal členom, z politického a občianskeho hľadiska?

Čo a akým spôsobom zo svojho pôvodného povedomia odovzdával svojim potomkom – novým Argentínčanom?

ZÁVEREČNÁ OTÁZKA: Do akej miery predstavuje étos slovenských, českých či česko-slovenských prisťahovalcov a ich potomkov v Argentíne reakciu na pôsobenie „argentínskeho občianskeho mechanizmu“?

¹⁸ Ley No 817/1876, c. d.

Slovaks in Argentina: More data and a few questions

César Emilio Mangiaterra

From the last quarter of the 19th century until the period before the World War II, the societies that inhabited the territories of present day Slovakia and the Czech Republic were one of the main senders of overseas migrants. In correlation with this, Argentina was one of the largest recipients of such migratory waves.

Individuals who identify themselves as Slovaks, Czechs or Czechoslovaks or their descendants form collectives with certain specific characteristics, which, however, correspond to the general characteristics attributable to the so-called “Great Immigration”.

The portal La migrace lists approximately sixty Czechoslovak institutions in Argentina. It shows that most of the Czechoslovak institutions were founded between 1914 and 1940. However, the three institutions have the same characteristics: they were founded in the first third of the 20th century, they are the oldest of the active institutions, and they have the largest number of members and collaborators.

Although overseas immigration became important in the last two decades of the 19th century, it is very important in the first third of the 20th century, reaching its peak between 1901 and 1910, with intermittent arrivals during the World War I. Thereafter it gradually declined. The volume of transoceanic immigration relative to immigration of frontier origin was extremely large until the 1960s.

Immigration to Argentina from the late 19th century until the 1970s was distinctly male. Argentina did everything it could to attract European immigrants. It placed them in uninhabited areas in order to assert the presence of the state. It allocated them land. It integrated them into the labor market, provided them with a new home. The children of immigrants began to sing the Argentine national anthem on all national holidays that commemorated the military exploits of the heroes of independence. Every morning they sang the anthem facing the national flag. In all schools, they wore white uniforms to unify their appearance and erase any differences. In Spanish, they were taught to be citizens of Argentina and to live with the children of all the other immigrants from all over the world.

In Argentina, there is no official concept of a ‘national minority’. The concepts of nationality and citizenship are identified here. Therefore, when we talk about Slovaks, Czechs, Italians, Albanians, Syrians, Germans, Hungarians, etc., we are talking about “collectives”/communities.